

Dozwolony użytek z utworów w działalności prasowej

JOANNA JAROSZYK-PAWLUKIEWICZ

Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

ALEKSANDRA BAGIEŃSKA-MASIOTA

Uniwersytet SWPS

Streszczenie

Artykuł dotyczy problematyki dozwolonego użytku w polskim prawie autorskim. Analizie poddane zostały przypadki dozwolonego użytku stosowane w działalności dziennikarskiej. Analiza obejmuje stan prawny po nowelizacji z września 2015 r. W artykule autorki odpowiadają na następujące pytania: Czy istnieje możliwość stosowania wykładni rozszerzającej i per analogiam poszczególnych przypadków dozwolonego użytku? Czy dochodzi do naruszenia prawa autorskiego wówczas, gdy powołujący się na dozwolony użytek korzysta z utworu udostępnionego bez zgody twórcy, nie mając takiej świadomości? Jak interpretować przesłankę „istniejących możliwości” z art. 34 u.pr.aut.? Od jakiego momentu należy się twórcy/wydawcy wynagrodzenie za przedruk?

Słowa-klucze: prawo autorskie, dozwolony użytek, dzieło, autor, praktyka dziennikarska

Abstract

Fair use in the Press

The article concerns the issue of fair use in the Polish copyright law. Authors analyzed cases of fair use used in journalistic/press activity. The analysis covers the legal status after the amendment of September 2015. Authors answer the following questions: Is there the possibility of broad interpretation and analogy in polish fair use? How to interpret the premise "of the existing possibilities" of art. 34 Copyright Act? From what point should the author/publisher remuneration for reprint?

Keywords: copyright, fair use, work, author, the practise of journalism

Celem pracy jest analiza przepisów ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych z 1994 r.¹ (dalej u. pr. aut.) w zakresie przepisów o dozwolonym użytku w działalności prasowej, w brzmieniu nadanym nowelizacją z 11 września 2015 r.². Nowela obowiązuje od 20 listopada 2015 r. wdrażając w przedmiotowym zakresie Dyrektywę 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym³.

W pracy omówione zostaną następujące typy dozwolonego użytku wykorzystywane w działalności dziennikarskiej: przedruk - art. 25 u. pr. aut, sprawozdania - art. 26 u. pr. aut., cytaty - art. 29 u. pr. aut., włączenie do innego utworu – art. 29² u. pr. aut.

Analiza wybranych przepisów zostanie poprzedzona omówieniem istoty i funkcji dozwolonego użytku, charakteru prawnego testu z art. 35 u. pr. aut. oraz warunkami korzystania z utworów w ramach dozwolonego użytku. W tej części autorki będą starały się odpowiedzieć na następujące pytania: czy istnieje możliwość stosowania wykładni rozszerzającej i *per analogiam* poszczególnych przypadków dozwolonego użytku? Czy dochodzi do naruszenia prawa autorskiego wówczas, gdy powołujący się na dozwolony użytek korzysta z utworu udostępnionego bez zgody twórcy, nie mając takiej świadomości? Jak interpretować przesłankę „istniejących możliwości” z art. 34 u. pr. aut.? W którym momencie aktualizuje się prawo twórcy/wydawcy do żądania wynagrodzenia za odpłatny dozwolony użytek?

Autorki posługują się w tytule sformułowaniem „działalność prasowa”, mając na uwadze działalność prowadzoną przez prasę w rozumieniu przepisów ustawy Prawo prasowe z 1984 r.⁴ (dalej u. pr. pr.). Oprócz funkcji porządkującej w zakresie pojęciowym, optyka ustawy Prawo prasowe, determinuje wykładnię przepisów o dozwolonym użytku w zakresie kształtowania praw i obowiązków dziennikarzy. Przepis art. 12. 1. u. pr. pr. nakłada na dziennikarza obowiązek zachowania szczególnej staranności i rzetelności przy zbieraniu i wykorzystaniu materiałów prasowych, zwłaszcza sprawdzenia zgodności z prawdą uzyskanych wiadomości lub podania ich źródła. Dokonując wykładni literalnej art. 12 pr. pr. należy dojść do wniosku, że szczególną postacią obowiązku spoczywającego na dziennikarzu, jest jedynie sprawdzenie zgodności z prawdą uzyskanych wiadomości lub podanie źródła informacji. Naszym zdaniem, także inne czynności, powinny być brane pod uwagę przy ocenie, czy dziennikarz dołożył szczególnej staranności w trakcie wykonywania

¹ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o Prawie autorskim i prawach pokrewnych. Dz.U. 1994, Nr 24, poz. 83 z późn. zm.

² Ustawa o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych. Dz.U. 2015/1639.

³ Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym. Dz. Urz. WE L 167 z 22.06.2001, s. 10; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 17, t. 1, s. 230.

⁴ Ustawa z dnia 26 stycznia 1984., Dz. U. 1984, Nr 5, poz. 24 z późn. zm.

zawodu⁵. Proponujemy, aby obowiązek działania dziennikarzy według standardów wyższych niż u przeciętnego człowieka, odnosić także do sposobów korzystania z utworów w ramach dozwolonego użytku w zakresie zbierania oraz publikowania materiałów rozpowszechnionych materiałów. Problematyka ta nabiera szczególnego znaczenia w kontekście korzystania z utworów znajdujących się w Internecie z powołaniem się na dozwolony użytek publiczny.

I. ISTOTA I FUNKCJE DOZWOLONEGO UŻYTKU

Przepisy o dozwolonym użytku (art. 23-35 u. pr. aut.) upoważniają do korzystania – co do zasady nieodpłatnego - z chronionych utworów bez zgody uprawnionego. Tym samym stanowią wyjątek od zasady monopolu prawn-autorskiego twórcy (uprawnionego), stanowiąc ograniczenie treści praw majątkowych. Przepisy o dozwolonym użytku mają na celu zaspokojenie interesów/praw o charakterze publicznym związanych z: edukacją, wolnością słowa i swobodą wypowiedzi, badaniami naukowymi, upowszechnianiem kultury, dostępem do informacji i swobodą twórczą. Umożliwiają społeczeństwu korzystanie z chronionych utworów oraz tworzenie na ich podstawie nowych dzieł przez kolejnych autorów.

W ustawie o prawie autorskim, przeciwieństwie niż w amerykańskim modelu *fair use*, przyjęto kazuistyczny model kształtowania (wyodrębnienia przez ustawodawcę) postaci dozwolonego użytku. Rodzi to określone konsekwencje w zakresie interpretacji przepisów, gdyż tylko wyodrębnione przez ustawodawcę sposoby korzystania z utworów i praw pokrewnych mogą być traktowane jako postaci dozowanego użytku. Na tym tle powstał w doktrynie spór co do możliwości stosowania wykładni rozszerzającej i *per analogiam* poszczególnych przypadków. Problem ten powstał w wyniku faktycznej niemożliwości subsumcji stanów faktycznych pod hipotezy przepisów regulujących dozwolony użytek. Przeciwnicy tezy odwołują się do rzymskiej zasady, że wyjątków nie należy interpretować w sposób rozszerzający, w tym zwłaszcza nie ustanawiać nowych postaci dozwolonego użytku. Poglądy ich potwierdza zapis testu trójstopniowego z art. 5 ust. 5 Dyrektywy internetowej, który stanowi, że:

Wyjątki i ograniczenia przewidziane w ust. 1, 2, 3 i 4 powinny być stosowane tylko w niektórych szczególnych przypadkach, które nie naruszają normalnego wykorzystania dzieła lub innego przedmiotu objętego ochroną ani nie powodują nieuzasadnionej szkody dla uzasadnionych interesów podmiotów praw autorskich.

⁵ M. Nowikowska, *Obowiązek szczególnej staranności w świetle ustawy Prawo prasowe*, PUG 2009/3/21-32. Teza 1, [online:] <https://sip.lex.pl/#/publikacja/151093382/obowiazek-szczegolnej-starannosci-w-swietle-ustawy-prawo-prasowe> [dostęp 21.06.2016].

Komentowany przepis, nakazuje poddać wszystkie tworzone w państwach członkowskich postaci dozwolonego użytku testowi, którego elementy muszą być spełnione łącznie. Są to: szczególne przypadki stosowania wyjątków (szczególne poprzez np. wskazanie pola eksploatacji); postać użytku nie może szkodzić normalnej eksploatacji; postać użytku nie może powodować nieuzasadnionej szkody dla interesu uprawnionego (szerzej na temat interpretacji użytych sformułowań patrz niżej).

Zwolennicy przeciwnej tezy, dopuszczają możliwość stosowania analogii w sytuacji: istnienia niezamierzonej luki w prawie i splotu interesów porównywalnych z opisanym w przepisie z zachowaniem zasady poszanowania słuszných interesów twórcy⁶. Dodatkowym warunkiem, który powinien być wówczas spełniony jest zachowanie przez użytkownika jednolitości celu np. korzystania z utworów w celach informacyjnych, badań naukowych etc. Przyjęcie drugiego modelu w większym stopniu, w naszej opinii, umożliwia adaptację przepisów do potrzeb społeczeństwa informacyjnego, w mniejszym stopniu gwarantuje natomiast pewność prawa i przewidywalność wyroków sądowych.

II. CHARAKTER PRAWNY TESTU Z ART. 35 U. PR. AUT.

Artykuł 35 u. pr. aut. stanowi postać implementacji do polskiego porządku prawnego, wspomnianego wyżej testu trójstopniowego rozstrzygającego wątpliwości w zakresie tworzonych postaci dozwolonego użytku. J. Preussner-Zamorska i J. Marcinkowska wskazują, że zapisy art. 35 u. pr. aut. (obok prawo do wynagrodzenia za korzystanie z utworów), pełnią funkcję równoważącą interesy stron: uprawnionego z tytułu prawa autorskiego, oraz szeroko rozumianego interesu społecznego⁷.

Omawiany art. 35 u. pr. aut. stanowi jedynie o dwóch przesłankach legalności dozwolonego użytku, pomijając aspekt „szczególnych przypadków stosowania wyjątków”⁸: „Dozwolony użytek nie może naruszać normalnego korzystania z utworu lub godzić w słuszne interesy twórcy”.

Mając na uwadze art. 100 (przepis odsyłający) u. pr. aut, który stanowi, że: *Wykonywanie praw do artystycznych wykonania, fonogramów, wideogramów, nadań programów a także pierwszych wydań i wydań naukowych i krytycznych, podlega odpowiednio ograniczeniom wynikającym z przepisów art. 23-35,*

art. 35 u. pr. aut. należy stosować go do wszystkich kategorii utworów i praw pokrewnych.

W literaturze podnosi się, iż wskazany przepis zawiera dwie klauzule generalne: „normalnego korzystania z utworu” oraz „słuszných interesów prawnych”⁹. Jest to pogląd

⁶ J. Barta, M. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Wolters Kluwer 2016, s. 191.

⁷ J. Marcinkowska, J. Preussner – Zamorska, *Dozwolony użytek chronionych utworów*, s. 525, (w:) *System prawa prywatnego* Tom 13, *Prawo autorskie*, pod red. J. Barty, Warszawa 2013.

⁸ Brakujący w zapisie art. 35 warunek, równoważący zamknięty katalog sposobów korzystania z utworów zawarty w art. 23-35 u. pr. aut.

który wymaga analizy z punktu widzenia znaczenia terminu klauzuli generalnej, przy założeniu istnienia racjonalnego ustawodawcy.

Do pojęcia klauzul generalnych, odwołuje się, choć nie formuje definicji legalnej, załącznik do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie zasad techniki prawodawczej¹⁰. Stanowi on w §155. 1:

Jeżeli zachodzi potrzeba zapewnienia elastyczności tekstu aktu normatywnego, można posłużyć się określeniami nieostrymi, klauzulami generalnymi albo wyznaczyć nieprzekraczalnej dolne lub górne granice swobody rozstrzygnięcia.

Prawoznawcy definiują natomiast klauzulę generalną jako:

Zwrot niedookreślony, zawarty w przepisie prawnym i wyznaczającym pewne, szerokie ramy oceny, ale także całe zwroty odsyłające do ocen funkcjonujących w grupie społecznej, do których odnosi się ów przepis (poprzez nakaz uwzględniania ich przy dokonywaniu ocen stanu faktycznego podpadającego pod daną normę)¹¹.

Według przeważającego w nauce prawa poglądu, cechami konstytuującymi pojęcie są jego: nieokreśloność, blankietowość oraz charakter odsyłający¹². Nieokreśloność polega na tym, że zakres zwrotów będących klauzulami generalnymi nie jest ściśle określony ani jednoznaczny¹³. Blankietowość klauzul generalnych, która oznacza że przez blankiet rozumiane są wszelkie przepisy, które nie mogą być zastosowane samodzielnie, a do swego użycia wymagają uzupełnienia którejkolwiek części przepisu. Uzupełnienie zaś dokonywane jest przez inny podmiot, który normę stworzył¹⁴. Odsyłający charakter natomiast polega na odesłaniu do wartości pozaprawnych lub ocen funkcjonujących w jakiejś grupie społecznej¹⁵.

Zarówno więc ustawowe, jak i doktrynalne rozumienia pojęcia odnosi się do sposobu interpretowania prawa przez organy stosujące prawo, a nie je tworzące (prawodawca). Wśród najistotniejszych funkcji klauzul generalnych wymienia się: uelastycznienie stosowania prawa, polegające na możliwości rozstrzygnięcia w sprawach niestandardowych, z uwzględnieniem szczególnych okoliczności, charakterystycznych tylko dla danego

⁹ A. Urbański, *Komentarz do art. 35 u. pr.aut.* (w:) *Prawo autorskie. Komentarz do wybranych przepisów*, pod red. M. Siciarka, Lexis Lexis 2014 [dostęp 22.06. 2016].

¹⁰ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad Techniki prawodawczej”, Dz. U. 2002, Nr 100, poz. 908 z późn. zm.

¹¹ S. Kaźmierczyk, Z. Pulka, *Wstęp do prawoznawstwa*, Wrocław 1999, s. 37.

¹² J. Nowacki, *O przepisach zawierających klauzule generalne* (w:) „*Studia z teorii prawa*”, Zakamycze 2003, s.13.

¹³ Za, A. Piaskowy, *Klauzule generalne w projekcie nowego kodeksu cywilnego*, „*Transformacje Prawa Prywatnego*”, 2012/3, s. 50.

¹⁴ Tamże, s. 51.

¹⁵ Tamże, s. 51.

przypadku; indywidualizację rozstrzygnięć- polegającą na możliwości uwzględnienia dla danej sytuacji okoliczności, zapewniających słuszne i sprawiedliwe rozstrzygnięcie, w efekcie więc łagodzenie rygoryzmu prawa; przeciwdziałanie dezaktualizacji prawa – polegające na wypełnianiu luki prawnej powstającej z uwagi na zmiany społeczne, za którymi prawo nie zawsze nadąża¹⁶. Odnosząc się wprost do klauzul wymienionych w art. 35 u. pr. aut. J. Marcinkowska i J. Preussner-Zamorska wymieniają także zadanie polegające na wyznaczaniu granic dozwolonego użytku¹⁷.

Zdaniem autorek artykułu zawarte w art. 35 u. pr. aut. klauzule generalne powinny być traktowane jako pomoc i rodzaj kierunkowskazu, gdy zachodzi konieczność dokonania oceny przez organ stosujący prawo wydania właściwej i sprawiedliwej decyzji. Rolą klauzul generalnych jest stwarzanie swobody decyzyjnej dla podmiotu stosującego prawo, gdyż są one narzędziem umożliwiającym indywidualizację rozstrzygnięć na podstawie przepisów prawnych, mających z natury rzeczy formułę ogólną, łagodząc tym samym rygoryzm prawa. Doprecyzowania wymaga także użyte przez ustawodawcę sformułowanie normalne korzystanie z utworu oraz słuszne interesy uprawnionego. Niestety niewielkie jest orzecznictwo sądów powszechnych w tym zakresie, także doktryna nie wypracowała jednolitego stanowiska w sprawie interpretacji tych przepisów.

J. Marcinkowska i J. Preussner-Zamorska normalne korzystanie przyrównują do pojęcia normalnej/przeciętnej eksploatacji utworu, co do której autor mógłby się spodziewać, iż przyniesie mu pewien dochód. J. Barta i M. Markiewicz, twierdzą natomiast, że istotny jest także zakres potencjalnego naruszania normalnego korzystania przez użytkownika. Naruszenie normalnego korzystania powstawałoby bowiem wówczas jedynie gdy straty podmiotu praw wyłącznych miałyby istotne znaczenie¹⁸. Zdaniem w/w Autorek w formule słuszne interesy twórcze chodzi natomiast o to, aby uszczerbek w prawowitych interesach autora znajdował uzasadnienie w poszanowaniu zasadnych interesów innych osób. W przypadku interpretacji treści obu klauzul w zasadzie istnieje zgoda co do tego, że dotyczą ekonomicznych aspektów dozwolonego użytku¹⁹. *A contrario* prawa autorskie osobiste chronione są postanowieniami art. 34 u.pr. aut.

Wynikający z samej istoty klauzul generalnych, jest pogląd, że nie można określić znaczenia zasad wymienionych w art. 35 bez sięgnięcia do postanowień regulujących dozwolony użytek określonej kategorii utworów (np. zdjęć, artykułów prasowych etc. – w kontekście tematu artykułu). Dopiero w odniesieniu do konkretnych zapisów, należy ustalać reguły opierające na ocenach pozaprawnych ukształtowanych i funkcjonujących w określonej grupie społecznej np. w środowisku dziennikarskim, lub/i stowarzyszeniu reprezentującym użytkowników. Potwierdzeniem tej tezy jest sformułowanie przez Izbę

¹⁶ Tamże, s. 53.

¹⁷ J. Marcinkowska, J. Preussner – Zamorska, dz. cyt., s. 528.

¹⁸ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, dz.cyt., s. 202.

¹⁹ Tamże, s. 202.

Wydawców Prasy (dalej IWP) Regulaminu Korzystania z Artykułów Prasowych. Izba zaleca wprowadzenie Regulaminu swoim członkom według proponowanego wzoru, w którym definiuje i wyjaśnia pojęcia związane także z eksploatacją utworu w ramach dozwolonego użytku. W uzasadnieniu tego dokumentu znajduje się wyjaśnienie normalnego korzystania oraz słuszych interesów twórczych. W opinii środowiska zwrotny te należy rozmieść w następujący sposób:

Po pierwsze, artykuły publikowane są po to, by czytelnik mógł się z nimi zapoznać. Normalne korzystanie z utworu polega, więc na „przeczytaniu” lub – innymi słowy – „zapoznaniu się z treścią” konkretnego artykułu lub zbioru artykułów. W takim razie, jakkolwiek inna forma korzystania z artykułu, prowadząca do tego, że sięgnięcie po gazetę lub czasopismo staje się zbędne (i to zarówno w formie tradycyjnej, jak i elektronicznej) w celu poznania treści artykułu, „narusza normalne korzystanie z utworu” (a zatem dozwolony użytek podlega „wyłączeniu”, ograniczeniu na mocy art. 35 p.a.p.p.). Po drugie, pod zwrotem „słuszne interesy twórcy”, (w przypadku wydawcy, na którego autorskie prawa majątkowe zostały przeniesione) należy rozumieć osiąganie korzyści przez twórcę ze stworzonego przez siebie dzieła. Korzyści te mogą być różnego rodzaju – może chodzić np. o zaprezentowanie i rozpropagowanie swoich poglądów; może chodzić o promocję, w wyniku której twórca stanie się rozpoznawalny i znany (pośrednie korzyści materialne); może chodzić też o osiągnięcie bezpośrednich korzyści materialnych (finansowych). Interpretując dalej – „słuszny” to zawierający rację, trafny, usprawiedliwiony, uzasadniony; to taki, który jest odpowiedni, spełnia określone warunki, sensowny, trafny, godziwy, duży, uczciwy, zgodny z prawem, uzasadniony. Nie ulega raczej wątpliwości, iż godziwy, uczciwy czy i uzasadniony interes wydawcy polega na uzyskaniu przychodu ze sprzedaży egzemplarzowej lub powierzchni reklamowej (także online) danego tytułu zawierającego wykorzystywany artykuł. Jeśli konsekwencją danej formy wykorzystywania artykułu, w oparciu o przepisy o dozwolonym użytku, miałby być brak zainteresowania czytelnika kupnem gazety bądź wejściem na stronę internetową wydawcy – będziemy mieli do czynienia z naruszeniem art. 35 p.a.p.p.²⁰.

Zapisy uzasadnienia Regulaminu są z jasnych przyczyn nakierowane na ochronę tylko jednej grupy społecznej – wyłącznie uprawnionych. Pełny obraz znaczenia zasad możliwy jest jednak naszym zdaniem do osiągnięcia w oparciu o oceny pozaprawne ukształtowane i funkcjonujące także w grupie użytkowników.

²⁰ http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Dyw--IKVji0J:www.iwp.pl/pliki/20150108_Dlaczego_wprowadzamy_REGULAMIN_KORZYSTANIA_Z_ARTYKULOW_PRASOWYCH.doc+&cd=3&hl=pl&ct=clnk&gl=pl [dostęp: 25.06. 2016].

III. WARUNKI KORZYSTANIA Z UTWORÓW W RAMACH DOZWOLONEGO UŻYTKU

Warunkiem korzystania z utworu, w większości przypadków dozwolonego użytku, jest jego wcześniejsze rozpowszechnienie. Zwrot ten oznacza, (art. 6 ust. 3 u pr. aut.) że za utwór rozpowszechniony uznawać będziemy jedynie taki, który ze zezwoleniem twórcy, został wcześniej w jakikolwiek sposób udostępniony publicznie. Pod pojęciem udostępnienia publicznego w nauce i orzecznictwie zgodnie rozumie się możliwość zapoznania/odbioru utworu/prawa pokrewnego przez nieokreśloną liczbę osób. W sprawie zakończonej wyrokiem z dnia 15 marca 2012 r. w postępowaniu *Società Consortile Fonografici* przeciwko Marcowi Del Corsow, Trybunał orzekł, że określenie „publiczne” w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 2001/29 oznacza, iż chodzi o nieokreśloną liczbę potencjalnych odbiorców, i zakłada dodatkowo dość znaczną liczbę osób. Jeżeli chodzi w dalszej kolejności o kryterium dotyczące „dość znacznej liczby osób”, ma ono na celu zaznaczenie, że termin „publiczne” zawiera w sobie pewien minimalny próg, co wyklucza z tego pojęcia zbyt małą lub nieznaczną liczbę danych osób²¹.

Z powyższego wynika, że z udostępnieniem publicznym będziemy mieli do czynienia jedynie wówczas, gdy krąg odbiorców utworu/prawa pokrewnego jest z góry (od początku) nieograniczony (katalog otwarty), nadto nie jesteśmy w stanie wskazać wszystkich potencjalnych odbiorców w z imienia i nazwiska. Tym samym dochodzi do naruszenia prawa autorskiego wówczas, gdy powołujący się na dozwolony użytek korzysta z utworu udostępnionego bez tak rozumianej zgody twórcy/wyłącznie uprawnionego. W praktyce dziennikarskiej np. w odniesieniu do przedruków, brak jest wielokrotnie możliwości ustalenia przez użytkownika, czy korzysta on z utworu rzeczywiście rozpowszechnionego. Także sama okoliczność, że utwór jest dostępny w Internecie nie może przesądzać o tym, że znalazł się tam legalnie. W doktrynie postuluje się, że wobec niezawinionego korzystania (w ramach przedruku i cytatu) z utworu bezprawnie rozpowszechnionego nie powinno dojść do naruszenia praw autorskich²². Przemawiałaby za takim ujęciem ochrona interesu użytkownika oraz brak faktycznych możliwości sprawdzenia np. w sytuacji dzieła anonimowego. Czy okoliczność ta zwalnia dziennikarza od starannych i rzetelnych poszukiwań źródeł legalności informacji? W naszym mniemaniu nie. Ustawowy obowiązek szczególnej staranności i rzetelności dziennikarskiej (którym pisałam już wcześniej), powinien odnosić się także do stosowania odpowiedniej procedury ustalania przez

²¹ Za, Wyrok Trybunału z dnia 15 marca 2012 r., w sprawie C-135/10 mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Corte d'appello di Torino (Włochy) postanowieniem z dnia 10 lutego 2010 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 15 marca 2010 r., w postępowaniu: *Società Consortile Fonografici* (SCF) przeciwko Marcowi Del Corsowi, przy udziale *Procuratore generale della Repubblica*. [online:] <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d0f130d5caeb96bb6c419caca6dccfb8bb9a7c.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4Pa34Me0?text=&docid=120443&pageIndex=0&doclang=pl&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=88697> [dostęp: 26.06.2016].

²² J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, dz.cyt., s. 213.

dziennikarza legalności źródeł, w tym w szczególności badania czy do udostępnienia utworu doszło bez zgody twórcy.

Warunkiem korzystania z utworu, z powołaniem się na dozwolony użytek jest nadto wymiennie... *imienia i nazwiska twórcy oraz podania źródła. Podanie twórcy i źródła powinno uwzględnić istniejące możliwości ...*(art. 34 u. pr. aut.). W ten sposób realizowane jest jedno z praw autorskich osobistych twórcy – prawo do ojcostwa utworu. *Z uwagi na brak stosownych przepisów należy odwołać się w tym zakresie, w miarę możliwości, do istniejących zwyczajów. Przez „źródło” należy rozumieć wskazanie tytułu utworu, a w przypadku utworów zbiorowych - wydawcy... Ponadto, w przypadku powoływania się na publikację pochodzącą z gazety lub strony internetowej należy wskazać tytuł gazety oraz adres strony internetowej (w tym drugim przypadku, z uwagi na zmienną treść na stronach www, wskazuje się również datę odwiedzin, w trakcie których ujawniono taką treść)*²³.

W praktyce dziennikarskiej wielokrotnie dochodzi jednak do sytuacji, kiedy uzyskanie kompletnych danych, o których mowa w art. 34 u. pr. aut. nie jest możliwe. Wymóg wymienienia (podania) imienia i nazwiska może być bowiem zrealizowany jedynie wówczas, gdy utwór został rozpowszechniony z oznaczeniem autorstwa (jawnym lub pod pseudonimem). Czasami twórcy nie podają imienia i nazwiska stąd - sformułowanie to należy odczytywać w świetle zasady *impossibulum nulla est obligatio* – nikt nie może być zobowiązany do świadczenia niemożliwego. Co więcej wskazanie na imię i nazwisko twórcy, w sytuacji gdy utwór został rozpowszechniony anonimowo lub pod pseudonimem, może stanowić naruszenie praw autorskich osobistych.

Naszym zdaniem w sytuacji braku zweryfikowanych informacji na temat imienia i nazwiska twórcy dziennikarz winien dążyć do ich ustalenia. Obowiązek taki, podobnie jak w sytuacji utworu rozpowszechnionego, wynika z reguł szczególnej staranności i rzetelności obowiązujących w działalności prasy. Szczególny sposób procedowania w takiej sytuacji powinny określać przepisy właściwych regulaminów.

Warunkiem korzystania z utworu, z powołaniem się na dozwolony użytek jest nadto jego, co do zasady, nieodpłatny charakter. Stanowi o tym art. 34 u. pr. aut *in fine: Twórcy nie przysługuje prawo do wynagrodzenia, chyba że ustawa stanowi inaczej. Nieodpłatność należy rozumieć w tym sensie, że twórcy nie przysługuje z tytułu korzystania z utworu bezpośrednio od korzystającego żadne wynagrodzenie*²⁴. Ustawodawca tylko w wyraźnie wskazanych przypadkach wskazuje na prawo twórcy do żądania wynagrodzenia. Prawo do żądania wynagrodzenia za korzystanie z utworu przez inne podmioty ma charakter majątkowy i

²³ A. Urbański, *Komentarz do art. 34 u. pr. aut.*, (w:) *Prawo autorskie. Komentarz do wybranych przepisów*, pod red. M. Siciarka, dz. cyt. [online:] <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587625212/422652?tocHit=1> [dostęp: 26.06.2016].

²⁴ M. Bukowski, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, LEX 2015 [online:] <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587669136/466576/prawo-autorskie-i-prawa-pokrewne-komentarz> [dostęp: 26.06.2016].

jako takie podlega zbyciu np. na rzecz wydawcy. Wynagrodzenie przewidziane np. w art. 25 ust 2 u. pr. aut. (przedruk) przysługuje twórcy lub podmiotowi praw pokrewnych np. artyście wykonawcy, a po jego śmierci także innym osobom np. dzieciom, dopóki trwają prawa majątkowe do utworów lub praw pokrewnych. Wysokość wynagrodzenia powinna być ustalona z zastosowaniem reguł wynagrodzenia umownego tzn. z uwzględnieniem zakresu udzielonego prawa oraz korzyści wynikających w korzystania z utworu lub tabel organizacji zbiorowego zarządzania²⁵. W tym ostatnim przypadku wypłaty następują na podstawie przedstawionego ozz przez wydawcę rachunku lub faktury.

IV. CYTAT W DZIAŁALNOŚCI DZIENNIKARSKIEJ

Zgodnie z art. 29 u. pr. aut.:

Wolno przytaczać w utworach stanowiących samoistną całość urywki rozpowszechnionych utworów oraz rozpowszechnione utwory plastyczne, utwory fotograficzne lub drobne utwory w całości, w zakresie uzasadnionym celami cytatu, takimi jak wyjaśnianie, polemika, analiza krytyczna lub naukowa, nauczanie lub prawami gatunku twórczości.

W doktrynie prawniczej za cytat uznaje się włączanie fragmentów utworów lub drobnych utworów w całości do osobiście stworzonego dzieła. Prawidłowe korzystanie z tej formy dozwolonego użytku jest jednak obwarowane szeregiem warunków.

Nie budzi raczej wątpliwości stwierdzenie, zgodnie z którym istotą cytatu jest inkorporacja niezmienionego fragmentu cudzego utworu do własnego dzieła. Prawo to dotyczy zarówno utworów pierwotnych jak i zależnych, takich jak tłumaczenia, których urywki można cytować na podstawie art. 29 ustawy. Pewne wątpliwości mogą się pojawić przy ocenie inkorporacji fragmentów dzieł obcojęzycznych we własnym tłumaczeniu (nie zawsze przecież udolnym). Tu też przeważa jednak opinia, zgodnie z którą takie działanie mieści się w ustawowej definicji cytatu²⁶.

Więcej kontrowersji budzi określenie rozmiarów dopuszczalnego cytatu, zwłaszcza wobec użycia w ustawie pojęć tak niedookreślonych jak „urywki” utworów czy „drobne” utwory w całości. Również analiza orzecznictwa nie przynosi odpowiedzi na pytanie o

²⁵Zob. Tabelę wynagrodzeń dla Reproplol w zakresie korzystania z utworów na podstawie art. 25 u. pr. aut. [online:] http://bip.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/201401071-2_13_Reproplol-zatwierdzona_tabela_wynagordzen.pdf [dostęp: 26.06.2016].

²⁶Mimo iż J. Barta i R. Markiewicz zaznaczają, że treść art. 25 ust. 3 pr. aut. mogłaby prowadzić do innych wniosków. Skoro jednak nie ma wątpliwości w odniesieniu do cytowania cudzych tłumaczeń, trudno byłoby przyjąć restrykcje w tym obszarze w odniesieniu do własnych przekładów, [w:] J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, dz. cyt., s. 234.

wielkość cytatu, wskazując raczej na funkcje które inkorporowany fragment pełni w nowym dziele. Cele te zostały wymienione w treści art. 29 (wyjaśnianie, polemika, analiza krytyczna lub naukowa, nauczanie, prawa gatunku twórczości) i uzasadniają nawet znaczne zapożyczenia o ile ich proporcje w stosunku do utworu inkorporującego nie pozostawiają wątpliwości, że powstało własne, samoistne dzieło²⁷.

Funkcję pomocniczą w określeniu rozmiarów dozwolonego cytatu może pełnić, art. 34 u. pr. aut., wyznaczający granicę dozwolonego użytku jako takiego, z którego można wyprowadzić zakaz takiego posługiwania się cytatami, który eliminowałby zaznajomienie się z utworem z którego dokonano zapożyczenia.

Podkreślić należy również, iż nowelizacja ustawy o prawie autorskim z 11 września 2015r. wprowadziła możliwość przytaczania utworów fotograficznych i plastycznych w całości, o ile jest to uzasadnione celami określonymi w art. 29 pr. aut. Brzmienie znowelizowanego przepisu nasuwa szereg wątpliwości, wyklucza bowiem możliwość przytaczania fragmentów tych kategorii utworów (np. zdjęcia czy obrazu), nawet jeśli taki zabieg służyłby celom określonym w art. 29 pr. aut.

Kolejny wymóg dotyczy charakteru przejmowanego w ramach cytatu fragmentu bądź całości cudzego dzieła. W rozumieniu pr. aut. cytaty odnosi się jedynie do tych części dzieła, które samoistnie spełniają cechy indywidualnej twórczości²⁸. Oznacza to, że przejmowanie fragmentów nie spełniających powyższych wymogów nie podlega ograniczeniom wynikającym z prawa autorskiego. Taka interpretacja zgodna jest z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, który w wyroku z dnia 16 lipca 2009 r. w sprawie *Infopaq International A/S v. Danske Dagblades* orzekł, że części utworu podlegają ochronie prawnoautorskiej o tyle, o ile „przyczyniają się do oryginalności samego dzieła”²⁹. Według cytowanego orzeczenia, twórczość może przejawiać się we fragmencie składającym się z 11 kolejnych słów, o ile odtworzony został w nim element utworu. Zgodnie z zasadą pronunijnej interpretacji przepisów prawa krajowego, możliwe jest zatem przyznanie ochrony prawnej nawet poszczególnym zdaniom, przejawiającym cechy indywidualnej twórczości.

Podobnie ujęta została kwestia charakteru wytworu, w którym cytaty ma być umiejscowiony. Zgodnie z art. 29 pr. aut. cytaty może być usytuowany jedynie w utworze. Niedopuszczalne jest zatem powoływanie się na tę formę dozwolonego użytku np. w prostych informacjach prasowych, podlegających wyłączeniu spod ochrony prawnoautorskiej na podstawie art. 4 ustawy. Na marginesie, takie rozwiązanie nie jest w pełni spójne z treścią prawa unijnego, dopuszczającego stosowanie cytatów w relacjach

²⁷ Wyrok SN z dnia 23 listopada 2004r., I CK 232/04, OSNC 2005, nr 11, poz. 195, OSP 2006, poz. 54.

²⁸ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, dz. cyt., s.234.

²⁹ L. Małek, *Cytaty w świetle prawa autorskiego*, Warszawa 2011, s. 155.

prasowych³⁰. Z drugiej jednak strony polskie przepisy określają samodzielną podstawę przytaczania utworów w działalności dziennikarskiej na podstawie art. 26 pr. aut. (sprawozdania o aktualnych wydarzeniach, o czym w dalszej części pracy).

Pokreślić jeszcze należy wymóg rozpowszechnienia utworu, wyłączający możliwość cytowania utworów, które nie zostały w ten sposób udostępnione publiczności. Cytat powinien być również rozpoznawalny, co oznacza w praktyce takie jego oznaczenie, aby przeciętny odbiorca wiedział, kiedy zapoznaje się z cytatem. Ustawa nie określa sposobu, za pomocą którego przytoczenie może uzyskać status rozpoznawalnego. W tym zakresie decydujące znaczenie będzie miał zatem zwyczaj, określający poprawne realizowanie tej formy dozwolonego użytku³¹.

W praktyce dziennikarskiej występuje szereg gatunków informacyjnych, uzasadniających stosowanie cytatów. O ile w gatunkach takich jak wiadomość, sprawozdanie czy relacja uzasadnienia dla cytowań należy poszukiwać raczej na gruncie art. 25 czy 26 pr. aut., o tyle różnorodne formy publicystyczne mogą posługiwać się cytatami. Będzie to oczywiście możliwe przy założeniu, że cel informacyjny mieści się w szeroko rozumianej przesłance wyjaśniania³². Oznacza ona tyle, że cytaty w danym miejscu jest konieczny aby zrozumieć treści przekazywane przez autora, bądź służy wzmocnieniu czy potwierdzeniu myśli autora³³. W przypadku programów edukacyjnych celem cytatu będzie z kolei pogłębienie czy rozbudowanie wiedzy odbiorcy³⁴. Z kolei tworzenie biogramów czy sylwetek znaczących postaci również wiąże się z koniecznością przytaczania np. fragmentów utworów, zwłaszcza gdy bohater biogramu zajmował się działalnością twórczą.

Najczęściej w pracy dziennikarza z cytatem spotkać się można przy okazji wywiadów prasowych i telewizyjnych. Ten gatunek dziennikarski obfituje w przytoczenia np. fragmentów publikacji, dzieł plastycznych, fotograficznych czy audiowizualnych autorstwa osoby udzielającej wywiadu. W wywiadach z twórcami nieodzowne jest nawiązanie do twórczości bohatera wywiadu, właśnie poprzez cytaty fragmentów utworów, będących punktem wyjścia do dalszych pytań zadawanych przez dziennikarza.

³⁰ Jak podkreślają J. Barta i R. Markiewicz, art. 5 ust. 3 lit. d w związku z art. 5 ust. 5 dyrektywy 2001/29/WE należy interpretować w taki sposób, że brak cech utworu w relacji prasowej nie wyklucza możliwości stosowania w niej cytatów, [w:] J. Barta, R. Markiewicz, dz. cyt., s. 235.

³¹ Jak podkreśla L. Małek, nie jest możliwe posługiwanie się normami zwyczajowymi dla określenia dopuszczalności cytatu, a jedynie w kwestiach o charakterze technicznym (reguły pragmatyczne). W tym znaczeniu zwyczaj pełni rolę subsydiarną wobec przepisów ustawy, które w tym przypadku nie określają zasad prawidłowego rozgraniczania własnej twórczości od treści cytowanych, [w:] L. Małek, dz. cyt., s. 198.

³² Tamże, s. 329

³³ J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo mediów*, Warszawa 2005, s. 562

³⁴ W przeciwieństwie do J. Barty i R. Markiewicza uważamy jednak, że również w przypadku tego typu programów uzasadnieniem dla cytatu będzie wyjaśnianie procesów czy zjawisk, bowiem cele związane z nauczaniem realizowane mogą być przez określone jednostki organizacyjne, do których raczej trudno zaliczyć media.

Również twórcy felietonów, gatunku znajdującego się na pograniczu dziennikarstwa i literatury często posługuje się cytatem eksplikatywnym czy niezbędnym do przeprowadzenia analizy krytycznej cudzych dzieł czy wypowiedzi. Felieton, w którym autor prowadzi specyficzną grę z czytelnikiem, dla wzmocnienia funkcji perswazyjnej może posłużyć się cytatem, mieszcząc się tym samym w granicach określonych w art. 29 pr. aut. Jednocześnie wystrzegać należy się takich cytatów, które pełniłyby w tekście jedynie funkcje „dekoracyjne”- zdaniem części przedstawicieli doktryny tego typu działanie stanowi przekroczenie granic dozwolonego użytku³⁵. Posłużenie się pojęciem „praw gatunku twórczości” nie jest przy tym uważane za wystarczające uzasadnienie stosowania tego typu cytatów.

V. INNE POSTACIE DOZWOLONEGO UŻYTKU SŁUŻĄCE CELOM INFORMACYJNYM

Z punktu widzenia praktyków dziennikarstwa dokonywane w pr. aut. rozróżnienie pomiędzy prawem cytatu a innymi licencjami ustawowymi nie ma prawdopodobnie większego znaczenia, o ile tylko pozwalają one na korzystanie z cudzej twórczości w celach informacyjnych. Z punktu widzenia prawa takie rozróżnienie jest natomiast istotne, wiąże się bowiem z pewnymi ograniczeniami podmiotowymi bądź przedmiotowymi charakteryzującymi dany rodzaj dozwolonego użytku. W szczególności dotyczyć to będzie licencji określonej w art. 26 pr. aut., która pozwala na przytaczanie w sprawozdaniach o aktualnych wydarzeniach utworów (również całych) udostępnianych podczas tych wydarzeń, jednakże w granicach uzasadnionych celem informacji.

Doniosła rola tej formy dozwolonego użytku polega na usprawnieniu obiegu informacji, wyłącza bowiem obowiązek każdorazowego uzyskiwania zgody twórcy na wykorzystanie utworu prezentowanego przy okazji relacjonowanego wydarzenia. Dotyczy to sytuacji, gdy odtworzenie dzieła stanowi tło dla innego wydarzenia, np. spotkania na którym politycy podpisują umowę na tle obrazu. W doktrynie podkreśla się, że fragmenty wykorzystane w relacji powinny zostać zarejestrowane „na żywo”, a nie dodane później, by np. uatrakcyjnić przekaz³⁶. W zakres normowania art. 26 pr. aut. wchodzi również te sprawozdania, które bezpośrednio wiążą się będą z prezentowanym dziełem, np. relacja z odsłonięcia pomnika czy sprawozdanie z otwarcia wystawy malarskiej. Nie ma natomiast ograniczeń odnośnie technicznych sposobów przytaczania utworu, licencja ta obejmuje

³⁵ Jest to pogląd kontrowersyjny; część przedstawicieli uważa (jak E. Traple) ten rodzaj cytatu za uzasadniony na gruncie wykształconego zwyczaju; inni (jak L. Małek czy ostatnio J. Barta i R. Markiewicz) odmawiają zwyczajowi roli prawotwórczej, a tym samym kwestionują legalność stosowania cytatów- ornamentów. w: L. Małek, dz. cyt., s. 326, J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, s. 259.

³⁶ A. Grzesiok-Horosz, *Dozwolony użytek utworu w celach informacyjnych*, *Rocznik Prasoznawczy*. Rok VI/ 2012, s. 125.

zatem relacje prasowe (piśmiennicze), radiowe czy telewizyjne bądź (w związku z rozwojem tzw. nowych mediów) w internecie.

Podobnie jak prawo cytatu, również licencja z art. 26 pr. aut. nie doznaje ograniczeń podmiotowych, co oznacza że beneficjentem tej formy dozwolonego użytku może być każdy, o ile realizuje określony w tym przepisie cel informacyjny (w przeciwieństwie do np. prawa przedruku, z którego korzystać mogą jedynie przedstawiciele mediów). Takie rozwiązanie jest jak najbardziej słuszne z punktu widzenia swobody obiegu informacji, odbywającego się coraz częściej poza oficjalnym nurtem zinstytucjonalizowanych mediów masowych. Co istotnie odróżnia tę formę dozwolonego użytku od prawa cytatu to brak wymogu, by relacja czy sprawozdanie spełniały przesłanki określone w art. 1 pr. aut.- nie muszą zatem być utworem w rozumieniu prawa autorskiego.

Również w granicach uzasadnionych celem informacji można korzystać z przemówień politycznych i mów wygłoszonych na publicznych rozprawach, a także z fragmentów publicznych wystąpień, wykładów oraz kazań (art. 26¹ pr. aut.). Po nowelizacji z 2015r. ta forma dozwolonego użytku również nie doznaje żadnych ograniczeń podmiotowych, co oznacza że każda osoba zainteresowana aktywnym udziałem w kreowaniu obiegu informacji może skorzystać z tej formy licencji ustawowej. Organizacje biorące udział w konsultacjach projektu zmiany ustawy pozytywnie oceniły kierunek zaproponowanego rozwiązania, jako „przyczyniającego się do ułatwienia obiegu informacji oraz pobudzenia dialogu społecznego”³⁷. Podkreślić należy nadto zbieżność tej regulacji z art. 5 ust. 3 lit. f dyrektywy 2001/29/WE, czyli prawidłową jej implementację. Jest to istotne o tyle, że do czasu nowelizacji licencja ta realizowana mogła być w ramach tzw. prawa przedruku (art. 25 ust.1 pkt. 4) i dotyczyła wyłącznie przedstawicieli mediów, co w sposób rażąco naruszało treść przytaczanych wyżej przepisów dyrektywy.

Kolejne *novum* mającym na celu harmonizację przepisów polskiej ustawy autorskiej z wymogami dyrektywy 2001/29/WE jest art. 29² pr. aut., statuujący licencję uprawniającą do korzystania z utworu włączanego w sposób niezamierzony do innego materiału, o ile nie ma ona znaczenia dla nowego dzieła³⁸. Incydentalność oznacza w tym przypadku, że włączenie to nie ma samodzielnego znaczenia dla nowego utworu. Istotą tej licencji będą zatem sytuacje, w których do wykorzystania utworu dochodzi w sposób niezamierzony, np. przy okazji realizacji filmu dokumentalnego wykorzystuje się nagrania ze zgromadzenia, którego uczestniczka posiada biżuterię o cechach utworu³⁹. Natomiast nie będzie się mieścić w ramach tej licencji sytuacja, w której do scenografii filmu specjalnie dobierane są dzieła

³⁷ Raport z konsultacji projektu ustawy o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych-załącznik do Oceny Skutków Regulacji z 30 marca 2015 r. [online:] <http://legislacja.crl.gov.pl/docs//2/12268850/12274235/12274236/dokument162021.pdf> [dostęp: 25.06.2016].

³⁸ Tamże.

³⁹ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, dz. cyt., s. 243.

sztuki, trudno bowiem w takim przypadku bronić poglądu, zgodnie z którym do wykorzystania utworu doszło w sposób niezamierzony (incydentalny) ⁴⁰.

Nie sposób nie dostrzec pewnych podobieństw pomiędzy licencją z art. 29² pr. aut. a omawianą wcześniej formą dozwolonego użytku określoną w art. 26 pr. aut. W obu przypadkach może chodzić o przypadkowe, niezamierzone wykorzystanie cudzego dzieła. Ponadto obie formy licencji nie doznają żadnych ograniczeń podmiotowych, co oznacza że każda osoba (nie tylko dziennikarz) może się na nie powoływać. Stąd może pojawić się wątpliwość, czy ustawodawca niepotrzebnie nie dokonał duplikacji przepisów odnoszących się *de facto* do tej samej instytucji prawnej. Analiza obu przepisów prowadzi jednak do wniosku, że dotyczą one jednak odrębnych licencji ustawowych. Art. 26 pr. aut. reguluje dopuszczalność przytaczania utworów w sprawozdaniach o aktualnych wydarzeniach, w granicach uzasadnionych celem informacji. Dotyczy zatem *expressis verbis* działalności informacyjnej, nawet jeśli nie jest ona realizowana przez profesjonalistów. Granice dozwolonego użytku wyznacza zatem cel którym jest informowanie, natomiast nie ma znaczenia status prawnoautorski wytworu inkorporującego (innymi słowy nie musi być on utworem w rozumieniu ustawy). Inaczej kwestie tę reguluje art. 29² pr. aut., dopuszczający (jak już wyżej wskazano) incydentalną inkorporację jednego utworu do innego dzieła. Powołanie się na tę licencję ustawową będzie zatem możliwe jedynie wówczas, gdy nowo powstały wytwór będzie spełniał przesłanki określone w art. 1 pr. aut. i jest to zarazem jedyny warunek skorzystania z tej formy dozwolonego użytku.

VI. PRAWO PRZEDRUKU

Prawo przedruku (art. 25 pr. aut.) również mieści się w ramach dozwolonego użytku utworów dla celów informacyjnych, jednak jego złożona regulacja prawna wymaga osobnego omówienia.

Zgodnie z art. 25 pr. aut. prawo przedruku obejmuje uprawnienie do rozpowszechniania uprzednio już rozpowszechnionych sprawozdań o aktualnych wydarzeniach, artykułów na aktualne tematy polityczne, gospodarcze lub religijne, aktualnych wypowiedzi i fotografii reporterskich, wyciągów ze sprawozdań i artykułów, przeglądów publikacji i utworów rozpowszechnionych oraz krótkich streszczeń rozpowszechnionych utworów⁴¹.

Rozpowszechnienie oznacza udostępnienie utworu bez konieczności utrwalenia na materialnych nośnikach (jak ma to miejsce w przypadku publikacji). Utworem

⁴⁰ Tamże, s. 243.

⁴¹ Sformułowanie „aktualne wypowiedzi” nie jest do końca zrozumiałe, w drodze wykładni można je rozumieć jako szczególny rodzaj wypowiedzi na temat czy też w związku z aktualnym zdarzeniem, przez co wypowiedź ta będzie pełniła zbliżoną funkcję do fotografii reporterskiej, [w:] J. Marcinkowska, J. Preussner- Zamorska, dz. cyt., s. 439.

rozpowszechnionym będzie zatem dzieło udostępnione publicznie w jakikolwiek sposób za zezwoleniem twórcy⁴². Ponieważ jednak badanie za każdym razem czy twórca wyraził zgodę na rozpowszechnienie danego utworu znacząco utrudniałoby swobodny obieg informacji, ustawa nie nakłada takiego obowiązku na beneficjentów tej licencji.

Powtarzany często w art. 25 pr. aut. wymóg aktualności należy rozumieć w ten sposób, że licencja ta dotyczy tylko takich ram czasowych, w jakich informacja zachowuje aktualność z punktu widzenia szybkości obiegu informacji⁴³. Trudno oczywiście precyzyjnie wyznaczyć okres, w którym informacja zachowuje aktualność, dla potrzeb ustawy wydaje się wskazane aby wiązać go z czasem, w jakim dane zdarzenie cieszy się zainteresowaniem opinii publicznej.

Samo pojęcie przedruku również może budzić wątpliwości, zwłaszcza w obliczu złożonej struktury art. 25 pr. aut., obejmującej również takie działania, które nie stanowią przedruku w ścisłym tego słowa znaczeniu⁴⁴. Zaliczyć do nich można krótkie wyciągi ze sprawozdań i artykułów (art. 25 ust. 1 pkt. 2), przeglądy publikacji i utworów (art. 25 ust. 1 pkt. 3) czy krótkie streszczenia rozpowszechnionych utworów⁴⁵. Przeglądy prasy stanowią tradycyjną formę dozwolonego użytku, umożliwiając informowanie o zawartości innych tytułów prasowych. Chodzi oczywiście o publikowanie artykułów w skróconej formie, przedruk całego artykułu wykracza poza ramy regulacji art. 25 ust. 1 pkt. 3⁴⁶. Współcześnie również radio, telewizja i tzw. nowe media sięgają po tę formę licencji, czego przykładem są przeglądy prasy realizowane w różnych formatach; od telewizji śniadaniowych po programy publicystyczne.

Przedmiotem przedruku *sensu stricto* są przede wszystkim artykuły, ale ściśle określonego rodzaju (na aktualne tematy polityczne, gospodarcze lub religijne). Nie można zatem powołać się na to prawo rozpowszechniając bez zgody uprawnionego inne treści, np. na tematy naukowe, sportowe czy techniczne. Pamiętać należy również o tym, że warunkiem legalności przedruku jest zachowanie integralności dzieła i jego rzetelne wykorzystanie⁴⁷. Oznacza to obowiązek poszanowania autorskich praw osobistych, czyli zakaz wprowadzania jakichkolwiek zmian w utworze (w tym w tytule) oraz takie wykorzystanie utworu, które nie stoi w sprzeczności z wolą twórcy.

Ustawa dopuszcza wyłączenie prawa przedruku w odniesieniu do artykułów, poprzez dokonanie „zastrzeżenia w pierwotnym źródle” że dalsze ich rozpowszechnianie

⁴² A. Grzesiok-Horosz, dz. cyt., s. 123.

⁴³ Joanna Sieńczyło-Chlabcz (red.), *Prawo własności intelektualnej*, Warszawa 2011, s. 111.

⁴⁴ L. Małek, dz. cyt., s. 419

⁴⁵ Dlatego te formy zyskały w piśmiennictwie miano przedruków *sensu largo*, [w:] L. Małek, Tamże, s. 419.

⁴⁶ Jak podkreśla E. Traple zwyczaj nakazuje zastosowanie trzech kropek w nawiasie na oznaczenie treści skróconej przez redakcję, [w:] A. Grzesiok-Horosz, dz. cyt., s. 124.

⁴⁷ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, dz. cyt., s. 255.

jest zabronione. W piśmiennictwie przyjmuje się, że uprawnienie to przysługuje podmiotowi autorskich praw majątkowych w zakresie eksploatacji utworu⁴⁸. Podkreślić przy tym należy, że przedruk artykułów i fotografii stanowi jedną z nielicznych licencji, nakładających na korzystającego obowiązek wypłaty dla twórcy stosownego wynagrodzenia.

Na podstawie art. 25 ust. 4 pr. aut. przedruk utworów może być realizowany również „w taki sposób, aby każdy mógł mieć do nich dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym”, czyli w internecie. Na etapie konsultacji projektu nowelizacji ustawy niektóre organizacje postulowały ograniczenie tej licencji w sieci internetowej, przeważał jednak pogląd, iż nie jest zasadne różnicowanie sytuacji podmiotów jedynie ze względu na miejsce publikacji utworu, zwłaszcza że beneficjentami tej licencji są podmioty zawodowo zajmujące się przekazywaniem informacji (prasa, radio i telewizja)⁴⁹.

Na gruncie stosowania art. 25 ust. 4 wydawcy prasy wskazują na szereg nadużyć, polegających głównie na przejmowaniu cudzych tekstów z powołaniem się na dozwolony użytek, co narusza zarówno prawa autorskie twórców jak i interesy ekonomiczne wydawców⁵⁰. Aby walczyć z tym zjawiskiem Izba Wydawców Prasy w dniu 12 stycznia 2015r. przyjęła rekomendację walki z internetowym kopiowaniem newsów, poprzez uściślenie istniejących przepisów w Regulaminie korzystania z artykułów prasowych. Regulamin zawiera definicje terminów takich jak przedruk, fotografia reporterska, artykuł aktualny czy dozwolone ramy cytatu⁵¹. Z drugiej strony wprowadza narzędzia mające na celu skuteczną realizację zapisów art. 25 pr. aut. w odniesieniu do egzekwowania opłat za rozpowszechnianie utworów oraz zakazu dalszego rozpowszechniania.

Zgodnie z tą regulacją, zamieszczenie w artykule znaku © stanowi potwierdzenie posiadania przez wydawcę praw autorskich do utworu, przy równoczesnym zakazie dalszego rozpowszechniania artykułu. Zastosowanie symbolu (p) oznacza przypomnienie o ustawowym obowiązku zapłaty wynagrodzenia za korzystanie z utworu. Łączne zaś użycie symboli © i (p) sygnalizuje o możliwości odpłatnego wykorzystania artykułu za zgodą podmiotu uprawnionego⁵².

⁴⁸ J. Barta i R. Markiewicz dopuszczają jednak (zaznaczając jej kontrowersyjność) interpretację, zgodnie z którą uprawnienie wyłączenia dalszego rozpowszechniania przysługiwałoby wydawcy lub nadawcy, niezależnie od posiadania stosownych praw autorskich. Takie zastrzeżenie byłoby nieskuteczne tylko wówczas, gdyby podmiot praw autorskich (twórca) wyraźnie zezwolił na dalsze rozpowszechnienie dzieła. [w:] Tamże, s. 255.

⁴⁹ Raport z konsultacji projektu ustawy o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych – załącznik do Oceny Skutków Regulacji z 30 marca 2015 r. [online:] <http://legislacja.crl.gov.pl/docs//2/12268850/12274235/12274236/dokument162021.pdf>

⁵⁰ Zob. strona www: <http://lookreatywni.pl/prawo-prasowe/regulamin-korzystania-z-tekstow-prasowych-prawo-przedruku/>

⁵¹ Tamże.

⁵² Tamże.

Inicjatywa Izby Wydawców Prasy niewątpliwie może przyczynić się do walki z niekontrolowanym przedrukiem artykułów, głównie poprzez wykształcenie określonego zwyczaju postępowania w środowisku związanym z obiegiem informacji. Z pewnością jasne reguły dotyczące dopuszczalności (bądź też nie) przedruku ułatwią każdorazowo ocenę, czy dane działanie mieści się w ramach dozwolonego użytku, czy może już stanowi nadużycie licencji ustawowej. Ostrożniej należy natomiast podchodzić do prób „doprecyzowywania” regulacji ustawowej w drodze wewnętrznych (a więc nie mających charakteru powszechnie obowiązującego) aktów, zwłaszcza jeśli chodzi o definiowanie pojęć posiadających określoną treść normatywną na podstawie przepisów ustawy⁵³. Niewątpliwie w przypadku sprzeczności regulaminu z treścią ustawy, nie ma możliwości aby skutecznie powoływać się na jego zapisy.

WNIOSKI

Nowelizacja ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych z 2015r. w dużym stopniu dokonała implementacji postanowień dyrektywy 2001/29/WE. Pozytywnie należy ocenić zwłaszcza usunięcie barier dla swobodnego rozwoju dyskursu publicznego i udziału w nim podmiotów, które nie zajmują się zawodowo działalnością dziennikarską. Nowelizacja nie miała jednak wpływu na zmniejszenie problemów interpretacyjnych w kontekście omawianych przepisów o dozwolonym użytku.

Autorki starały się odpowiedzieć na postawione na wstępie pytania mając na uwadze całokształt okoliczności towarzyszących eksploatacji utworu w ramach dozwolonego użytku, tj. prawa nie tylko podmiotu wyłącznie uprawnionego, ale i użytkownika-beneficjenta dozwolonego użytku, w tym przypadku dziennikarza.

Autorki proponują, aby obowiązek działania dziennikarzy według standardów wyższych niż u przeciętnego człowieka, odnosić także do sposobów korzystania z utworów w ramach dozwolonego użytku w zakresie zbierania oraz publikowania materiałów rozpowszechnionych materiałów. Działanie według określonych procedurami schematów (postulat *de lege ferenda*) mogło by z jednej strony ułatwić postępowanie dowodowe w razie sporu wynikającego z naruszenia praw autorskich, poprzez wskazanie na dokonanie aktów staranności. Z drugiej strony przyczyniłoby się do ujednoczenia wysiłków przedstawicieli tak licznej dziś profesji w zakresie dbałości o prawa autorskie twórców i podmiotów praw pokrewnych.

⁵³ Przykładem może precyzyjne określanie w Regulaminie rozmiarów dozwolonego cytatu, mimo iż zgodnie z ustawą pr. aut. i orzecnictwem rozmiar cytatu określany jest przez jego funkcję w tworzonym tekście.

Literatura

1. Barta J., Markiewicz R. (red.), Prawo mediów, Warszawa 2005.
2. Barta J., Markiewicz R., Prawo autorskie, Wolters Kluwer 2016.
3. Bukowski M., Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz, LEX 2015.
4. Dlaczego wprowadzamy regulamin korzystania z artykułów prasowych? [online :] http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Dyw--IKVji0J:www.iwp.pl/pliki/20150108_Dlaczego_wprowadzamy_REGULAMIN_KORZYSTANIA_Z_ARTYKULOW_PRASOWYCH.doc+&cd=3&hl=pl&ct=clnk&gl=pl.
5. Grzesiok-Horosz A., Dozwolony użytek utworu w celach informacyjnych, „Rocznik Prasoznawczy”, Rok VI/ 2012.
6. Regulamin korzystania z tekstów prasowych, Za, <http://lookreatywni.pl/prawo-prasowe/regulamin-korzystania-z-tekstow-prasowych-prawo-przedruku/>
7. Kaźmierczyk S., Pulka Z., Wstęp do prawoznawstwa, Wrocław 1999.
8. Małek L. Cytat w świetle prawa autorskiego, Warszawa 2011.
9. Marcinkowska J., Preussner-Zamorska J., Dozwolony użytek chronionych utworów, (w:) System prawa prywatnego Tom 13, Prawo autorskie, pod red. J. Barty, Warszawa 2013.
10. Nowacki J., O przepisach zawierających klauzule generalne, [w:] „Studia z teorii prawa”, Zakamycze 2003.
11. Nowikowska M., Obowiązek szczególnej staranności w świetle ustawy Prawo prasowe, „PUG” 2009/3.
12. Piaskowy A., Klauzule generalne w projekcie nowego kodeksu cywilnego, „Transformacje Prawa Prywatnego”, 2012/3.
13. Raport z konsultacji projektu ustawy o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych-załącznik do Oceny Skutków Regulacji z 30 marca 2015 r. [online :] <http://legislacja.crl.gov.pl/docs//2/12268850/12274235/12274236/dokument162021.pdf>
14. Sieńczyłło-Chlabicz J. (red.), Prawo własności intelektualnej, Warszawa 2011.
15. Tabela wynagrodzeń dla Reproplol w zakresie korzystania z utworów na podstawie art. 25 u. Pr. aut. http://bip.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/201401071-2_13_Repopol-zatwierdzona_tabela_wynagordzen.pdf
16. Urbański A., Komentarz do art. 34 u. pr.aut. (w:) Prawo autorskie. Komentarz do wybranych przepisów, pod red. M. Siciarka, Lexis Lexis 2014.
17. Urbański A., Komentarz do art. 35 u. pr. aut. (w:) Prawo autorskie. Komentarz do wybranych przepisów, pod red. M. Siciarka, Lexis Lexis 2014.
18. Wyrok SN z dnia 23 listopada 2004r., I CK 232/04, „OSNC” 2005, nr 11, poz. 195, „OSP” 2006, poz. 54.
19. Wyrok Trybunału z dnia 15 marca 2012 r., w sprawie C-135/10 mającej za przedmiot wniosku o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Corte d'appello di Torino (Włochy) postanowieniem z dnia 10 lutego 2010 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 15 marca 2010 r., w postępowaniu: Società

Consortile Fonografici (SCF) przeciwko Marcowi Del Corsowi, przy udziale Procuratore generale della Repubblica, [online:]

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionId=9ea7d0f130d5caebea96bb6c419caca6dccfb8bb9a7c.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4Pa34Me0?text=&docid=120443&pageIndex=0&doclang=pl&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=88697>.